

“БЕКТЕМИН”

Бекмамат Осмонов атындагы

Жалал-Абад мамлекеттик университетинин
ректору, техника илимдеринин доктору,
профессор К. Ж. Усенов

“ 14 ” март 2020-жыл

Мурзаев Низамидин Токтобековичтин “Дилбаян жазуу жана талдоо аркылуу окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүгүн өркүндөтүүнүн методикасы” деген темада 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган кандидаттык диссертациялык ишине жетектөөчү мекеменин

РАСМИЙ ПИКИРИ

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Жалпы орто билим берүүчү мекемелерде окутулган предметтердин ичинен кыргыз адабияты өзгөчө орунда туруп, аны окутуп-үйрөнүүнүн сапаты, алынган натыйжалары мектеп окуучуларынын алган бардык билимдерине таасирин тийгизет. Кыргыз адабияты предметинин өзгөчөлүгү адабият коомдук аң-сезимдин бир формасы катары адамды жана анын турмушун предмет кылып алгандыгы, мындан улам адам турмушун таанып-билүүнүн окуу китеби болгондугу менен түшүндүрүлөт. Көркөм адабият адам турмушун образдар аркылуу элестүү жана эмоционалдуу чагылдыруу менен улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктарды да өз ичине камтып турат. Азыркы учурда

билим, жалпы эле таалим-тарбия берүүдө, мектеп окуучуларынын чыгармачылык ишмердүүлүгүн калыптандырып өнүктүрүүгө артыкчылыктуу маани берилүүдө. Бул тууралуу билим берүү жөнүндөгү мыйзамдан тартып, мамлекеттик жана предметтик стандарттарда, окуу программаларында, концепцияларда, илимий педагогикалык эмгектерде ж.б. маалыматтар милдеттүү түрдө берилип келет. Окуучулардын чыгармачылык активдүүлүгүн өркүндөтүүдө кыргыз адабияты предмети башка предметтерден мазмуну жана окутуунун максат милдеттери боюнча айырмаланып турат.

Кыргыз адабиятын окутуунун методикасы педагогика илиминин бир салаасы катары калыптанып, өнүгүп, адабиятты окутууга коюлуп жаткан соңку талаптарга жооп бере ала тургандай деңгээлге жетип, К.Иманалиев, Б.Алымов, С.Байгазиев, С.Батаканова, Н.Ишекеев, С.Момуналиев, С.Рысбаев, А.Муратов, В.Мусаева, С.Сакиева, Б.Акматов ж.б. эмгектери жарыяланган.

Кыргыз адабиятын окутууда окуучуларга дилбаян жаздыруунун методикасы боюнча окумуштуулар Б.Алымов, С.К.Рысбаев жана А.Ж.Муратов, В.И.Мусаева, Аман кызы Бактыгүлдүн атайын эмгектери жарык көргөн, Эл мугалими Б.Исаковдун окуулук китептеринде орун берилген. Аларда дилбаян жазуунун кыргыз адабиятын окутуудагы орду, мааниси, максат-милдеттери тууралуу жеткиликтүү материалдар берилген. Бирок “Кыргыз адабиятын жана тилин окутуунун деги эле мектеп практикасынын эң оор проблемасы да, мугалимдин биринчи “баш оорусу” да ушул дилбаян жазуу көйгөйү” (А.Муратов) бойдон калууда.

Дилбаян тууралуу жазылган методикалык эмгектердин дээрлик бардыгында “дилбаян – окуучунун чыгармачылык менен иштелген, жарыяланбаган чыгармасы” катары сыпатталганы менен чыгармачылык ишмердүүлүктүн табияты, аны дилбаян жаздырууда калыптандыруунун теориялык жана практикалык маселелери тууралуу маалыматтар берилбей

келет. Мектеп практикасында адабиятты окутуу процессинде бул маселеге анча маани берилбейт. Окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн өнүктүрүүдө төмөнкүдөй карама-каршылыктар бар экени аныкталган:

1. Билим берүүдө, инсанды калыптандырууда анын жекече ой жүгүртүүсүнө, чыгармачылыгына артыкчылыктуу маани берилип келе жатканына карабастан, практикада бул маселенин толук чечиле электиги.

2. Кыргыз адабиятын окутууда, дилбаян жаздырууда окуучунун чыгармачылык ишмердүүлүгүн калыптандырып, өнүктүрүүнүн зарылдыгы менен аны ишке ашыруунун, илимий-методикалык маселелеринин толук иштелбегендиги.

3. Кыргыз адабияты предметин окуткан мугалимдердин, окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн калыптандырууга жана өнүктүрүүгө кесиптик жактан даяр эместиги ж. б.

Изилдөөнүн илимий жоболорунун, жыйынтыктарынын жана сунуштардын негизделиш даражасы:

Диссертация бири-бири менен логикалык жактан байланышкан 3 главадан, алардын ар биринен келип чыккан корутундулардан, жалпы жыйынтыктардан, сунуштардан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен турат. Эмгектин **жалпы көлөмү – 184 бет**, анын ичинен негизги тексти – 166 бет, пайдаланылган адабияттардын тизмеси -151, таблицалар – 10, сүрөттөр – 5.

Киришүүдө изилдөөнүн бүгүнкү күндөгү актуалдуулугу, максаты, милдеттери, коргоого сунуш кылынган жоболор, апробацияланышы тууралуу маалыматтар берилет.

Биринчи глава “Дилбаян аркылуу окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүгүн өркүндөтүүнүн жалпы маселелери” леп аталып, анда кыргыз адабияты сабактарында дилбаян жазуунун методологиялык негиздери, аларды колдонуудагы, жүргүзүүдөгү ишмердүүлүк,

чыгармачылыктын табияты, анын окуу процессиндеги орду, ролу, колдонуунун шарттары аныкталган, сунушталган.

Экинчи глава “Дилбаян жаздыруу аркылуу окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүгүн өркүндөтүү боюнча изилдөөнүн материалдары жана методдору” деп аталып мында дилбаян жаздыруунун методологиясы жана методдору аныкталган, талдоого алынган. Дилбаян жаздыруунун педагогикалык эксперименти талданган, көйгөйлөрү, сунуштары иштелген.

Үчүнчү глава “Дилбаян жаздыруу жана талдоо аркылуу окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн өркүндөтүүнүн методикасы” деп аталып, анда адабияттык окуу курсунда дилбаян жаздыруу менен окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн өркүндөтүүнүн формалары жана методдору, дилбаян жаздыруу жана талдоо аркылуу окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн өркүндөтүүнүн педагогикалык шарттары, окуучулардын ишмердүүлүгүн өркүндөтүүнүн педагогикалык негиздери талданган. Жалпы жана практикалык сунуштар берилген.

3. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык мааниси:

– “чыгармачылык”, “чыгармачылык ишмердүүлүк” түшүнүктөрүнүн “дилбаян” түшүнүгү менен байланышынын, карым-катышынын такталышында;

–дилбаян окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн калыптандырып өркүндөтүүнүн, сабаттуулукту арттыруунун негизги формасы катары аныкталышында;

–дилбаян жаздыруу, талдоо аркылуу окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн өркүндөтүүнүн заманбап методикасынын иштелип чыгышында.

3.Изилдөөнүн практикалык баалуулугу:

Изилдөөдө берилген теориялык маалыматтар дилбаян жазууга окуучуларды даярдоого, жаздырууга керектүү кеңештерди берет. Мектеп мугалимдерине дилбаян, баарыдан мурда, окуучунун өз алдынча чыгармачылык менен аткарган чыгармасы катары мамиле кылууга көнүктүрүп, “чыгармачылык ишмердүүлүк” түшүнүгүнүн табиятын толук аңдап-билүүгө, практикада колдонууга керектүү материалды берет.

Изденүүчүнүн жеке салымы: темага байланыштуу илимий-методикалык эмгектерди окуп-үйрөнүү, жалпылаштыруу, окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүктөрүн дилбаян жаздыруу аркылуу өркүндөтүүнүн методикасы, педагогикалык эксперименттик иш-аракеттерди жүргүзүү, жалпы корутунду чыгаруу менен практикалык сунуштарды берүү изденүүчү тарабынан жекече аткарылган.

Авторефераттын диссертациянын мазмуну менен дал келиши:

Диссертация киришүүдөн, үч глава, корутундудан жана практикалык сунуштардан турат. Изилдөөдө 151 аталыштагы эмгектер пайдаланылган. Авторефераттын көлөмү резюмелерди кошпогондо белгиленген талаптан ашкан эмес. Автореферат диссертациянын мазмунун толук чагылдырган. Изилдөөнүн милдеттеринин чечилиши главалар боюнча так көрсөтүлгөн.

Жалпысынан изилдөө ийгиликтүү иштелген, өз алдынча аткарылган, толук бүткөрүлгөн иш катары оң баага татыктуу. Аталган ийгиликтер менен кошо айрым мүчүлүштүктөр да байкалды, алар:

Биринчи, ар бир класста окуу жылында жазылуучу дилбаяндардын болжолдуу темасы такталып, сунушталса ынгайлуу болмок.

Экинчи, жазуу жумуштарына баа коюунун чен өлчөмдөрү ишттелип, аларды тажрыйбага колдонууга сунушталса, илимий иштин мазмуну мындан да терең ачылмак.

Үчүнчү, стилистикалык, орфографиялык жана пунктуациялык айрым мүчүлүштүктөргө жол берилген.

Бирок белгиленген мындай мүчүлүштүктөр принципалдуу мүнөзгө ээ эмес, алар изилдөөнүн жалпы деңгээлине таасир этпейт.

Мурзаев Низамидин Токтобековичтин “Дилбаян жазуу жана талдоо аркылуу окуучулардын чыгармачылык ишмердүүлүгүн өркүндөтүүнүн методикасы” деген темадагы диссертациялык изилдөөсү Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын «Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндөгү» Жобосунун 10-пунктунун талаптарына толук жооп берет. Мурзаев Низамидин Токтобекович – 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу деп эсептейбиз.

Пикир Жалал-Абад мамлекеттик университетинин башталгыч билим берүүнүн теориясы жана методикасы, педагогика жана психология кафедраларынын кеңейтилген жыйынынын отурумунда 2020-жылдын 11-мартында (№14-протокол) талкууланып бекитилди.

Катышкандар:

1. Сакиева С.С. – педагогика илимдеринин доктору, профессор (13.00.02);
2. Токтогулов С.Т. – педагогика илимдеринин доктору, проф.м.а. (13.00.01);
3. Нусупова Р.С. – педагогика илимдеринин кандидаты (13.00.08);
4. Ураимов К.М. – педагогика илимдеринин кандидаты (13.00.02);
5. Найманбаев М.Ж. – педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.01);
6. Рыскулова Г.У. – педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.01);
7. Тажибаева Ж.К. – педагогика илимдеринин кандидаты (13.00.02);
8. Ажыкулов С.М. – педагогика илимдеринин кандидаты (13.00.01);

9.Халдарова Ы.А. – педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.01);

Отурумдун төрагасы, педагогика
илимдеринин доктору, профессор

С.С.Сакиева

Педагогика илимдеринин доктору, профессор С.С.Сакиеванын колун тастыктайм.

Жалал-Абад мамлекеттик университетинин окумуштуу катчысы,
педагогика илимдеринин кандидаты

Р.С. Нусупова

Дата поступления
аткрта б фс 013.18.580

16.03.2020
Уч совет.

И. АРАБАЕВ атындагы КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им. И. АРАБАЕВА
КОЛ ТАМГАСЫН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ